

Oudfries, in zijn taal (het 'Oera Linda-boekees') had verwerkt, weergegeven in combinaties zoals 'zodra-ie', 'had-ie', waarbij hij WILDER soms als 'wilde-ie' en dan weer als 'wilde-n-ie' vertaalt (315). Ook het vocabulair ruikt soms naar het Oera Linda-boekees. Woorden zoals 'tuilen' (75), 'loops-tromen' (171), 'gloppen' (299), 'grasvallig' (301) en 'wringwrede' (341) zijn niet-alledaagse frisismen, dialectwoorden of neologismen.

Jensma's commentaar in de verantwoording bij de vertaling verklaart veel over dit soort woorden, maar laat ook vragen open. Zo vinden we de Nederlandse (?) vertaling 'heengebrüt', een verleden deelwoord, voor HINNE BRID (151), 'weggebrüt' voor WÊL.BRID (167) maar ook voor WÊL.BRIT (207). Tevens vinden we 'weggebrütten' voor BRITNE (433) en, attributief gebruikt, 'weggebrüide' voor WÊI BRITNE (385). Dit laatste woord wordt ook zelfstandig gebruikt als de naam voor de inwoners van Britannië. Jensma stelt hier dat '[d]e naam Britannië wordt [...] afgeleid van *Nfr* [Nieuwfries] 'brüie' ['slaan, gooien, vallen, snel weggaan'], dat van een eigen Oera Linda-boekees deelwoord 'brüt' is voorzien. De vertaling als Britannië betekent dus ook 'land van de heengeganen'. De verandering van BRID naar BRIT blijft echter onverklaard. Ontleende de Oera Linda-auteur zijn informatie wellicht aan deel II van Lambert ten Kates *Aenleiding tot de kennis van het verhevene deel der Nederduitsche sprake* (1723), waar Ten Kate op pagina 609 Oudengels *bryttas* afleidt van *brytan* 'breken, afscheuren' en ook wijst op het Keltische *briðh* dat hij verklaart als 'beschildert'? Zowel het afscheiden als het beschilderen komen in de Oera Linda-passage over de Britten terug.

Dit soort taalhistorische en etymologische vragen nodigen de lezer uit tot een nadere vergelijking van Jensma's vertaling met het Oera Linda-boekees, en wellicht tot nadere studie van het Oera Linda-boekees zelf. Want wat is het doel van een dergelijke editie, waarin facsimile, diplomatische transcriptie en tekstkritisch notenapparaat de helft van het boek vormen? Slechts weinig 'echte' middeleeuwse teksten worden zo luxe uitgegeven (i.e. met het gehele handschrift in facsimile), terwijl de handschriften van negentiende-eeuwse meesterwerken vaak alleen in het Letterkundig Museum te zien zijn. In zijn voorwoord stelt Jensma dat 'het Oera Linda-boek [...] moet worden gelezen en kan worden genomen als een negentiende-eeuwse literaire tekst' (7), en wijst hij op het grote belang van de 'experimentele vorm' (8). Hoewel Jensma vooral, en overigens zeer terecht, wijst op het Oera Linda-boek als literair experiment, is het daarnaast ook een filologisch/taalkundig experiment, en één

dat voor Nederland uniek is. Juist daarin ligt mijns inziens een belangrijke rechtvaardiging voor de huidige editie, waarin de oorspronkelijke tekst en de ingrepen van auteur en redacteur zo uitputtend worden gepresenteerd. En dat brengt ons terug bij het Oera Linda-boekees. Zoals Jensma schrijft is het een mengeling van Oudfries en Nederlandse woorden die zijn gevormd om een 'Oudfries profiel' te creëren; de auteur heeft niet geprobeerd om werkelijk Oudfries te schrijven. En hoewel het met humor is gedaan (de vermeende auteurs bulderden soms van het lachen [50]), is het ook een knap staaltje van spelen met filologie en met talen, waarbij de auteurs een grote belesenheid aan de dag leggen.

Zelfs met al het prachtige werk van Goffe Jensma is het Oera Linda-boek nog geen gesloten boek, maar Jensma's editie vult een lacune op in de beschikbaarheid van onmisbare kennis over het Oera Linda-boek en de kring van geleerden en geletterden waarin het tot stand is gekomen. Deze zeer aangename editie biedt de mogelijkheid om het Oera Linda-boek van binnenuit te ontdekken en is daarom een 'must' voor elke serieuze Oera Linda-adept.

Kees Dekker

Jan Oosterholt, *De bril van Tachtig. Het beeld van de 19^e-eeuwse Nederlandse dichtkunst*. [Amsterdam: Stichting Amsterdamse Historische Reeks, 2005] (Amsterdamse Historische Reeks, kleine serie, dl. 45). – IX+266 pp. ISBN 90-7394-127-X.

Het Tachtiger schoonheidsideaal is er debet aan dat we nooit meer onbevooroordeeld kunnen navoelen wat men in de negentiende eeuw waardeerde in eigentijdse dichters, zo denken de meeste hedendaagse literatuurhistorici. Deze eensgezindheid over de invloed van Tachtig op de canonvorming vormde voor Jan Oosterholt aanleiding de Tachtigerbril aan een systematisch onderzoek te onderwerpen. Hij gebruikt daarvoor het begrip orkestratie – een begrip uit de 'Tilburgse' institutionele benadering. Dat houdt in, dat kunstkenner hun oordelen op elkaar lijken af te stemmen alsof er een 'onzichtbare partituur' gevolgd wordt. De vraag is dus in hoeverre de Tachtigers Kloos en Verwey een orkestratieproces in gang gezet hebben dat erin resulteerde dat hun beeld van de negentiende-eeuwse dichtkunst voor 1880 werd overgenomen door latere schrijvers van literatuurgeschiedenissen. Van Kloos en Verwey heeft Oosterholt het kritische werk tot 1915 systematisch doorzocht en Huet heeft hij gekozen om de vraagstelling te ijken,

omdat hij de invloed van Tachtig mogelijk zou kunnen relativiseren. Van de literatuurgeschiedenissen werd Prinsen onderzocht, Walch, De Vooy en Knuveler en de twee niet-Nederlandse literatuurgeschiedenissen, Meyers *Literature of the low countries* en de zogenaamde Fayard-geschiedenis, *Histoire de la littérature néerlandaise*.

Oosterholt neemt geen halve maatsregelen. Het kritische werk van Verwey en Kloos wordt in hun beschouwingen over de voorgangers nauwgezet gevolgd in het derde en vierde hoofdstuk, terwijl daaraan vooraf het tweede hoofdstuk over Huet zelfs het karakter krijgt van een literatuurgeschiedenis in notendop, waarin Huets levenslange occupatie met het zogenaamde provincialisme van de *poésie du foyer* goed te volgen is in zijn opvattingen over Cats, Bellamy, Tollens, Staring, Beets en De Genestet. Het vijfde hoofdstuk over de literatuurgeschiedenissen van Prinsen, Walch, De Vooy en Knuveler behandelt niet alleen de doorwerking van ideeën van Tachtig, maar karakteriseert de handboeken qua benaderingswijze, wat ook geldt voor het zevende hoofdstuk over de literatuurgeschiedenissen uit de tweede helft van de twintigste eeuw van Ton Anbeek, de herziene Knuveler en de twee niet-Nederlandse literatuurgeschiedenissen. *De Bril van Tachtig* biedt een mooi staaltje van literatuurhistoriografisch onderzoek.

Om het onderzoek naar 'invloeden' minder speculatief te maken richt Oosterholt zich in zijn zesde hoofdstuk op het gebruikte kritisch idioom van de oorspronkelijke beoordelingen. Wie neemt van wie de visie over, dat bijvoorbeeld Bilderdijk een subjectief dichter is, of juist een retorisch dichter, of toch een artificieel dichter, of eerder een classicist. Of dat Potgieter een modern dichter dan wel juist een romantisch dichter is. En dat Nicolaas Beets een Byronepigoon is, of eerder een domineedichter, of juist een huiselijk dichter, of zelfs een soms retorisch, soms modern dichter. Al deze visies voorzien van de bron van dit oordeel vormen samen de routekaart volgens welke het oordeel via orkestratie zijn traject volgde in de literatuurgeschiedschrijving. Door hun eigenzinnige, pregnante formulering blijken de oordelen van Kloos en Verwey inderdaad sporen nagelaten te hebben in latere literatuurgeschiedenissen. In de handboeken van Prinsen en Knuveler gaat Bilderdijks poëzie nog altijd gehuld in het 'harnas der retoriek', kleeft aan Beets het stigma van de opportunistische 'domineedichter' en leeft Potgieter voort als 'schoonheidsapostel' tegen wil en dank.

Gaandeweg betrapte ik mij erop, dat ik bij het volgen van de routekaart der orkestratie mijn

adem begon in te houden van spanning. Misschien ligt het aardige van deze studie niet in de uitkomst, maar in het volgen van het spoor. Want na systematisch onderzoek wordt zoals te verwachten bevestigd, dat het beeld van Kloos en Verwey grofweg is terug te vinden bij Prinsen, Walch, De Vooy en Knuveler, maar dat we regelrechte invloed niet mogen vaststellen. En waarom niet? Omdat die globale beeldvorming ook al bij Huet te vinden was. Die conclusie zal weinigen verrassen. Het belangrijkste aspect van deze monografie ligt in zorgvuldige studie van de benaderingswijzen van alle besproken literair-historische visies. Dat is de auteur van *De ware dichter* uit de periode 1775 tot 1825 wel toevertrouwd.

De arme Beets blijkt met name een pion geweest te zijn in het strategisch spel van de *Nieuwe Gids*-critici. Voor 1894 plaatst Verwey Beets in het kamp van de traditionelen, die retorisch bezielde waren en geen snars van 'oorspronkelijkheid' begrepen. Na die datum wordt de 'gevoelsman' Beets geprezen om zijn 'eenvoud' van zeggingswijze en de 'simpelheid' van zijn aandoeningen en blijkt hij een voorloper van Tachtig te zijn, waarna de daling van Beets' positie inzet tegelijk met Verweys stijgende waardering voor Potgieter. Bij Kloos maakt de acceptatie van Beets een andere curve door, waarin Oosterholt de verborgen agenda van Kloos ziet na de verwijdering tussen Kloos en Verwey van 1888.

Wel heb ik mij verbaasd over Oosterholts weergave van bijvoorbeeld de Tollens-recensie van Huet. Inderdaad spreekt Huet, als ik Oosterholt samenvat, over de burgerlijke dichter Tollens, die als achttiende-eeuwse onbezorgde rationalist vreemd is gebleven aan de negentiende-eeuwse gespletenheid, en wiens typisch Nederlandse kunstvorm ongeschikt zou zijn voor de export door zijn oppervlakkigheid en breedsprakigheid. Maar terwijl Oosterholt toch zegt het gebruikte kritisch idioom van de oorspronkelijke beoordelingen te willen volgen, zijn de bekende *one-liners* van Huet in *De bril van Tachtig* niet te vinden, terwijl die uitspraken over Tollens toch in orkestratie school maken. Tollens, die 'ons in onze neiging tot nationale zelfvergoding heeft gestijfd', zijn 'huisbakken' denkbeelden, 'de rijmelaar', 'die met zijn burgerlijk ideaal van tevredenheid ons in slaap heeft gezongen', die 'het tanden krijens bezong.' Al die ontbrekende zegwijzen stammen van Huet, of zijn door Huet opgepikt, en hebben op hun beurt school gemaakt in de literatuurgeschiedenissen, waarvan Oosterholt de teksten wel weer geeft. Terecht schrijft Oosterholt de beeldvorming van Tollens als dichter van de huiselijke

middelmaat op het conto van Huet, en niet van bijvoorbeeld Kloos (die in Tollens een moderne, niet-retorische dichter zag), maar op basis van de uitgekozen teksten van Oosterholt zelf is die conclusie maar ternauwernood te trekken. En, via orkestratie worden toch niet alleen puur poëtische oordelen doorgegeven, zoals de lezer van *De bril van Tachtig* bijna moet geloven? Huets genuanceerde opstel zet Tollens ook neer in zijn sociologische kwaliteit als verzetsdichter en als fondsenwerver. Het zou interessant geweest zijn te traceren wie dat oordeel bij de lateren overneemt.

Hoe dan ook, de Tachtigers blijken aan het eind van de negentiende eeuw een orkestratieproces in gang te hebben gezet dat de tand des tijds opmerkelijk goed heeft doorstaan, dat is duidelijk geworden in deze diepgravende studie. Oosterholt kennende zal hij niet ophouden bij Huet, nu hij al geconstateerd heeft, dat eigenlijk Multatuli, Vosmaer, Van Vloten en Pierson bekeken moeten worden om hun invloed op de canonvorming te onderzoeken. We wachten met spanning op zijn vervolgstudie. Literatuurhistoriografie van de bovenste plank.

Ellen Krol

Raf de Bont, Geraldine Reymenants & Hans Vandevoorde (red.), *Niet onder één vlag. Van Nu en Straks en de paradoxen van het fin de siècle.* Gent, Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, 2005. – viii+337 pp. ISBN 90-72474 65 1.

Een fors boek is het: 332 dichtbedrukte bladzijden met een overvloed aan voetnoten over een tijdschrift dat werd opgericht in 1893, en dat maar zeven jaar heeft bestaan. Zeker is het niet de eerste studie over *Van Nu en Straks*, maar wel is dit het meest brede en tegelijkertijd het meest diepgravende overzichtswerk dat tot dusver over het tijdschrift verscheen. In zeventien artikelen wordt *Van Nu en Straks* geplaatst in een brede cultuurhistorische context. De keuze van de redactie voor de open titel *Niet onder één vlag* is ingegeven door de heterogeniteit van het tijdschrift, die het gevolg was van uiteenlopende factoren: niet alle redacteurs zaten op dezelfde artistieke en maatschappelijke golflengte, en sommigen onder hen – onder wie Vermeylen – evolueerden zelf bliksemsnel. Van een eenheids-poëtica was dus geen sprake, en van lieverlee werd daar dan maar een poëticaal punt van gemaakt. In zijn zoektocht naar een naam voor het nieuwe tijdschrift schreef Vermeylen in 1892:

Onder één vlag bevat me niet. Een heele boel kerels zouden denken dat we [...] een *school* willen maken. Laat de vlaggen maar steken.

Jammer genoeg is aan deze hybriditeit door vorige geschiedschrijvers niet altijd recht gedaan (schema's leveren immers een duidelijker verhaal op dan analyses). De grote verdienste van deze bundel is, dat het de beeldvorming over het avantgardistische tijdschrift op sommige punten drastisch bijstelt. Dit gebeurt na twee uitstekende inleidende artikelen over 'Eenheid en verscheidenheid in *Van Nu en Straks*' van Hans Vandevoorde en over 'de aspiraties van het fin de siècle-tijdschrift' in een breder, Europees perspectief door Remieg Aerts.

Zoals gezegd, wordt *Van Nu en Straks* hier gesitueerd in een zeer ruime historische context, zodat dit boek aanknopingspunten biedt voor wie is geïnteresseerd in maatschappelijke en ideologische onderwerpen die speelden aan het eind van de negentiende eeuw, in gender-kwesties en vraagstukken over levensstijl, ethiek en esthetiek. Twee artikelen gaan over de mannelijkheidscultus, het anarchisme en de opvattingen over het vrije huwelijk: 'De onmachtigen. Mannelijkheid en de idealen van de literaire avantgarde in Vlaanderen' van Henk de Smaele en 'Van Nu en Straks en de Vrije Liefde. Huwelijk en seksualiteit bij Jacques Mesnil en August Vermeylen' van Liselotte Vandenbussche. Deze twee stukken zijn op een merkwaardige manier complementair. In het eerste artikel toont de auteur overtuigend aan dat de mannelijkheids-cultus die we aantreffen in teksten van de hoofdfiguren van *Van Nu en Straks*, zoals August Vermeylen en Emmanuel De Bom, in feite twee 'vertogen' inhoudt. Enerzijds is er de oude visie dat mannelijkheid synoniem is met wilskracht en beheersing – een overtuigend die *male bonding* zo belangrijk maakt: alleen in een homosociale omgeving, als mannen onder elkaar, kan de echte mannelijkheid zegevieren. Maar anderzijds werd mannelijkheid ook verbonden met heteroseksuele potentie, en kon ze dus worden afgemeten aan 's mans succes bij vrouwen. Door deze nieuwere, liberale definitie van mannelijkheid kregen *male bonding* en de openlijke homosociale omgang een problematisch karakter. Volgens De Smaele moet de geboorte van de homo-seksueel in de negentiende eeuw (en dus ook van de heteroseksueel!) in dat spanningsveld worden gesitueerd.

In elk geval getuigt de briefwisseling tussen Vermeylen en De Bom van beide mannelijkheids-idealén. Op een snoeverige toon, als mannen onder elkaar, gaven de nog jonge literatoren elkaar advies over relaties met vrouwen. Vermeylen komt